

Gojko ČELEBIĆ*

ŠEKSPIR I DUKLJANIN

Apstrakt: Prilog je baziran na istraživanju i pretpostavci da Šekspirov komad „Bura” nije inspirisan, kao što se misli, pričom iz zbirke jednog njemačkog pisca iz šesnaestog vijeka, niti, pak, pripovijetkom jednog španskog pisca s početka sedamnaestog stoljeća, već pričom o Vladimiru i Kosari. Moje izlaganje je zasnovano na istraživanjima sprovedenim u Njemačkoj i Španiji.

Želim da kažem nekoliko riječi o trojici stvaralaca, najvećih u svom vremenu. Dijele ih među sobom po neka četiri stoljeća ovim redosljedom: Dukljanin iz Krajine (? — posl. 1172); Šekspir (1564–1616) i Miloš Crnjanski (1893–1977). Koicidencija kako ih dovodim u vezu snažna je kao pogled na vojsku pod barjacima.

Neću izostaviti ni Dubrovčanina rodnom iz Kotora Mavra Orbina (1563–1614), ni njemačkog romansijera Jakoba Ajrera (1543–1605), ni minornog engleskog pjesnika Tomasa Gofa (1591–1629), ni španskog dramatičara Antonija de Esklavu (1575–?). Svi su dio priče.

Dukljanin je u centru.

On je volio jednu ženu, iza tavnog zida svog sveštenečkog poziva, dok su zvijezde kapale na njih poput topljenog srebra na obali Jadrana. Zvao ju je, pretpostavljam, Mila, što na latinskom ne znači ništa a na srpskom znači sve.

Ipak, prećutao nam je tu strast u svom slavnom *Ljetopisu* i poslužio se metaforom za ljubav kneza smrti Vladimira i knjeginje vjernosti Kosare. Za ovu opskurnu metaforu uhvatiće se mnogo godina kasnije jedan momak iz engleskog sela Stratford imenom Vil Šekspir.

Tajnom *Ljetopisa* bavili su se mnogi: Ferdo Šišić, koji mu je napisao komentare, 1929. g., u Pragu, Vladimir Mošin, Vido Latković i Slavko Mijuško-

---

* Dr Gojko Čelebić, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica. Ambasador, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija Crne Gore

vić samo su neki od njih. Da ne pominjem dalekog Ilariona Ruvarca, još dalje I. K. Sakcinskog ili, najdaljeg, oca hrvatske književnosti Marka Marulića.

Umjesto toga skrenuću vašu pažnju na opservaciju onoga koji je sebe lišio zadovoljstva komentara, ili se, možda, zaustavio pred isihastičkom metaforom o ljubavi jačoj od smrti — Miloša Crnjanskog.

Crnjanskog je interesovao Ričard Noulz (1545–1605), oksfordski učenjak, slavni hroničar Otomanskog carstva (*The General Historie of the Turkes*, izdanje 1603, one mračne godine kad umire Elizabeta I a Šekspir pada u tzv. „tavnu fazu”).

On je u beogradskom nedjeljniku *NIN*¹ objavio članak *Noulz o Kosovskoj bici*, te u narednom broju *Noulz o despotu Đurđu*² prikazujući veze srpske povijesti i engleske historiografije. Iako se od Noulzovog rođenja pojavilo u Evropi hiljadu knjiga o Osmanskom carstvu, ova je bila bestseler te u narednom stoljeću doživjela osam izdanja.

No, ono što Crnjanski ne stiže, a treba pomenuti su Ulcinj, Bar i Budva, „jaka mletačka utvrđenja na obali Epira i Dalmacije koja padaju pod Turke”, kako kaže Noulz na svom starom engleskom.³

Sir Anthoni Vud atribuirao mu još *Latinsku, grčku i hebrejsku gramatiku*, što Enciklopedija Britanika osporava (V 15, 869), no mene više zanima čitava stvar zbog Orbina na kog se naslanja Noulz.

Rašireno je i potkrijepljeno mišljenje da je *Kraljevstvo Slovena* (1601) palo u ruke Ričarda Noulza. Orbin je, posluživši se terminom *izvjesno*, uticao na Noulza.

Više je nego izvjesno, dalje, da su se elizabetanski dramatičari Tomas Gof (1591–1629) i Šekspir poslužili Noulzom, ako izraz o posluženju nije premlak za ovog drugog. Minorni pjesnik Gof, na glasu ženomrscu (*woman-hater*), koji je vlastitu svadbu preživio tek jedan jedini dan, upravo Noulzu duguje komad *Hrabri Turčin* o sultanu Bajazitu.

Uostalom, Šekspir je već imao iskustva s našim krajem, jer je preradio dva soneta Ljudevita Paskvalića pošto ih je uzeo iz antologije svog druga iz pozorišta i pivnice Tomasa Lodža, koji Kotoranina naziva „excellent poet”, a pretrade potpisao lično.⁴

Tu je i španski pisac Antonio de Esklava sa svojom zbirkom novela *Zimske noći*, štampanom kad i drugi tom *Don Kihota* (1606). Tragovi za *Buru* stolje-

¹ *NIN*, 12. 07. 1964, br. 705, XIV.

² Br. 706, 19. 07. 1964.

³ *Dulcign, Antivari, and Budua, strong towns of the Venetians vpon the coasts of Epirus and Dalmatia yielded to the Turke*. Vidi: *The General Historie...*, Johnson & Laurence, London, 1603, D/869/a.

⁴ Vidi: G. Čelebić: *Barok Crne Gore I–III*, t. I, 620, Cetinje — Podgorica, 2015.

ćima vode kroz evropsku književnost do njega. Servantesov savremenik i sugrađanin diže ulog mora i obale u čitavoj priči:

„Bugarski kralj, na poziv kralja Grčke, isplovi sa svojom kćerkom na Jadransko more...”⁵

Rukavci raznih uticaja na *Buru* računaju se poput vena na pjesnikovoj šaci.

Sljedeći Elizabetinčev izvor je njemački dramatičar Jakob Ajrer. Iako će ga budući naraštaji smatrati inferiornim, on je, barem ja vjerujem, čudo od pisca.

„Mora da je pisao furiozno”, kaže Albert Kon, berlinski Jevrejin, antikvar i šekspirolog u radu *Šekspir u Njemačkoj*,⁶ „pošto je od 1593. do 1605. napisao sve svoje komade”; a bilo ih je, vjerovali ili ne, 106 od čega je preživjelo 69.

Ajrer je čak prevodio Šekspira, što je još jedno čudo neviđeno, jer se dugo smatra da je na motiv njegove novele *Lijepa Sideja* uzvišeni Elizabetinac napisao svoje oprostajno djelo: *Buru*. Kažem, gonio ga je gnjev stvaralaštva i bio je čudo od pisca (prevodio je *Psalme Davidove*).

Najzad, krajem tridesetih godina prošlog vijeka, belgijski vizantolog Anri Gregoar (1881–1964) izašao je s novom tvrdnjom u jednom značajnom radu.⁷ On tvrdi da *Bura* ne vuče porijeklo od *Lijepa Sideje*, još manje od *Zimskih bajki*, kao što se u Evropi smatralo tri stoljeća, već od ljubavne priče o Vladimiru i Kosari iz pera prvog slovenskog romansijera — Dukljanina.

Ovdje nam ide naruku i sama *Britanika*, izdanje iz 1911. (V 3), tvrdnjom da je zaplet *Lijepa Sideje*, kao i zaplet *Bure*, uzet iz istog izvora. Plodno tle je bila neka italijanska prerada Dukljanina, više nego vjerovatna za ono doba, s obzirom na to da je roman o Vladimiru i Kosari u raznim verzijama kolao u Italiji tako dugo, ako ne stoljećima, sve do Mavra Orbina.

Povijest Kosarine i Vladimirove strasti, jače od smrti, Orbin je unio u *Kraljevstvo Slovena*. Međutim, dodaje Gregoar, priča nije doprla do Šekspira u Nolzovom, već prije u nekom izdanju italijanskih novela, koje je prošlo kroz ruke Jakoba Ajrera i Antonija de Esklave, kasnije zaturenom. Napokon, jedne zimske noći 1611. g., zaključuje belgijski vizantolog, inspiracija tim izdanjem (peradom Dukljanina) natrunila je Šekspirovo pero u rodnom Stratfordu.

Gutljaj-dva iz Dukljaninova meandra?

Sada dolazim, pomalo zadihan, moram priznati, do najpoznatijeg savremenog pjesnikovog biografa Pitera Akrojda.

⁵ Vidi opširnije: W. A. Neilson: *Shakespeare's sources for The Tempest*, N. York, 1914, 28.

⁶ Izd. Berlin, 1889.

⁷ *The Origins of "The Tempest" of Shakespeare*, *Studies in Philology*, 1940, XXXVII, 236–256.

U docnoj zimskoj sezoni 1611, kaže on, Šekspir se vratio sa dva nova komada: 5. novembra je prikazao *Zimsku bajku* a četiri dana kasnije „u Vajtholu, pred Njegovim Kraljevskim Veličanstvom, komad zvani *Bura*”.⁸

Odnedavno je poznato da se pjesnik ubrzo vratio u Stratford da sahrani svog mlađeg brata Džilberta; proveo je ostatak zime sa preživjelim bratom Ričardom, sestom i zetom na rodnom ognjištu i vratio se u London tri mjeseca kasnije radi nekog suđenja.⁹

Da li je on tu upleo oprobani komplot krvoločnog političkog rivalstva, s jedne, i zabranjene ljubavi dukljanskog kneza i knjeginje sa druge strane...? Kao nekoć, u mladosti, dok bijaše došljak bez gaća u Londonu (Vil iz Stratforda) i viđaše život kao rosnu ružu na livadi u ranu zoru (*Romeo i Julija*)?

Bura je izvedena posljednji put na pjesnikove oči 8. juna 1612.¹⁰

Oproštajni rad, „posljednji koji je pjesnik napisao sam, bez saradnika, bez svijesti da će biti posljednji”,¹¹ „najumjetničkiji od svih komada”, „najdublji i najličniji”,¹² kao kad nekoga zoveš Mila, napisan je, sve ide u prilog, na rodnom ognjištu u zimu 1611.

Uz gutljaj-dva sa Dukljaninovima ukusom — Anri Gregoar je izgleda u pravu — nježne ljubavi kneza smrti Vladimira i knjeginje vjernosti Kosare.

Gojko ČELEBIĆ

SHAKESPEARE AND THE DOCLEAN

Summary

The contribution is based on research and assumption that the Shakespeare's play "The Tempest" is not inspired, as it has been thought, by the story form the collection of a German writer from the sixteen century, nor, in other version, by the novel of a Spanish writer from the beginning of the seventeen century, but by the story on Vladimir and Kosara. My presentation relies on research work conveyed in Germany and Spain.

⁸ Vidi opširnije: Peter Ackroyd, *Shakespeare, The Biography*, London, 2005, 487.

⁹ *Ibid.*, 492.

¹⁰ *Ibid.*, 494.

¹¹ Vidi: P. Ackroyd: *There is no sense of an ending*, 491.

¹² *Prospero is an image of Shakespeare himself, ibid.*, 489.